

#01

“THE FALL OF THE HOUSE OF USHER”: ERREGE ELBARRIA POEREN IKUSPUNTUTIK

Forrest C. Helvie

Ph. D. Ikaslea Ingles Literatura Ingles eta Kritikan

Indiana University of Pennsylvania

Aipatzeko gomendioa || HELVIE, Forrest C. (2009): “The Fall of the House of Usher”: Errege Elbarria Poeren ikuspuntutik” [artikulu linean], *452°F. Literaturaren teoria eta literatura konparatua aldizkaria*, 1, 42-51, [Kontsulta data: uu/hh/ee], < <http://www.452f.com/issue1/the-fall-of-house-usher-poe's-perverted-perspective-on-the-maimed-king/> >.

Ilustrazioa || Igotz Ziarreta

Itzulpena || Amaia Donés

Artikuluua || Jasota: 2009/05/23 | Komite zientifikoak onartuta: 2009/05/28 | Argitaratuta: 2009/07/01

Lizentzia || 3.0 Creative Commons lizentzia Aitortu - ez merkataritzarako - lan eratorririk gabe.

Laburpena || Erdi Aroko literatura gaiak eragin handia izan zuten ondorengo belaunaldietako obretan, nahiz eta egileak ez ziren eragin honen jabe. Poerengan Erdi Aroko gai herrikoia zen “Errege Elbarritua”ren eragina islatzen da “The Fall of the House of Usher” istorio laburrean. Gai tematiko hau, erdi arotik datorrena, Arturo erregea eta Grial Santuaren bilaketari buruzko kondairetan egin zen ezagun. Ez dago argi Poek nahita sortu ote zuen gai tradizional honen interpretazio gotikoa; dena dela, “Usher”rengan eragina izan zuen. Lan honetan istorio horren irakurketa sakona egin eta “Errege Elbarrituaren” kontzeptuarekin konparatzen da. Horrela, bien artean antzekotasunak daudela frogatzen da, eta Erdi Aroak XIX mendeko Ameriketako fikzio idazle nagusienetako batean, Edgar Allan Poerengan, eragina izan zuela demostratzen da.

Hitzak || Poe | “The Fall of the House of Usher” | Errege elbarria | XIX mendea | Mediebalismoa.

Abstract || The themes of medieval literature had a profound effect on the works that would follow in later generations regardless of the writer’s recognition of this influence, and one can see the way Poe leaves traces of the popular medieval motif of the “Maimed King” in his short story, “The Fall of the House of Usher”. This thematic device, which predates the medieval period, gained prominence in the tales of King Arthur and the Grail Quest. Although there is no clear indication that Poe intentionally set out to create a gothic rendition of this traditional theme, that does not discount the possibility of “Usher” having been conditioned in some respect by this medieval notion. Through implementing a close reading of the story and comparing it to a framework of this conception of the “Maimed King”, this paper points out a number of striking similarities between the two, as well as demonstrates the far-reaching influence of medievalism in one of nineteenth-century America’s preeminent fiction writers, Edgar Allan Poe.

Keywords || Poe | “The Fall of the House of Usher” | “Maimed King” | XIX century | Medievalism.

“Errege Elbarriaren” gaia Erdi Aroan azaltzen zaigu lehen aldiz. Gaixotasun edo zauri baten ondorioz bere herrialdean bakea eta ordena ezartzeko gaitasuna galdu duen agintari bat da Errege Elbarria. Bere lurrek galdu dute lehenago zuten armonia eta zoriona, eta izugarritzko galeran sartu dira. Gertakari honek erregea eta bere erreinuaren arteko harreman sinbiotikoa agerian uzten du –baten ongizateak zuzenean izango du eragina bestearengan–. Lurraldea sendatuko da soilik erregea sendatzen bada; horrela ezarriko da ordena erreinu osoan..

Edgar Allan Poeren “The Fall of the House of Usher” istorio laburrean Roderick Usher aurkezten zaigu, Usher Etxearen azken oinordekoa. Roderick Usherrek Errege Elbarriaren antzeko ezaugarriak biltzen ditu, baina modu nahasiagoan. Madelinekin intzestu harreman bat izan duela iradokitzen zaigu (bai pentsamenduan izan zein ekintzetan), eta anai-arrebak ezkontzearen aukera errez ikusi dezakegu Ushertarren Etxean –bietan, familian zein etxean, azken hori zentzu fisikoan hartuta–. Hala ere, Erdi Aroko Errege Elbarriaren kasuan ez bezala, Roderick sendatzeko modu bakarra Madelin da. Azkenean, Ushertarren etxe osoak amaitzen du heriotzara bidean. Beraz, Errege Elbarriaren motiboaren irudirik eroena eta galduena ematen digu Poek istorio honetan.

“The Fall of the House of Usher” eta Erdi Aroko Errege Elbarriaren gaiaren artean konparazioak egiteko, beharrezkoa da, lehenbizi, Erdi Aroko gai hori zer den azaltzea. Roger Loomisek oso ondo laburbiltzen du: Errege Elbarria da “the mortal hero [that] visits a supernatural place, is hospitably entertained, witnesses strange happenings, and sometimes wakes in the morning to find that his host and dwelling have disappeared” (Loomis, 1991: 47). Loomisek ez du esan nahi heroia Errege Elbarria denik, baizik eta norbanakoa, zeina “was invited by the [...] King to his home” (Loomis, 1991: 48). “The king is most often described as being “wounded through the thighs or the legs [...] entertained his guests sumptuously,” eta bere agintepean zegoen “a country laid under a spell which can be lifted only by the asking of a question” (Loomis, 1991: 54). Badaukagu, beraz, Errege Elbarriaren testuingurua: herrialde bateko agintari bat izterrean zauritua izan da (iradokitzen du sexu-organoak direla, eta beraz sexurako gaitasuna galtzen duela) eta ondorioz bere erreinua galeran sartzen da. Sendatu eta ordena berrezartzeko heroi bat eskatzen du. Azken honek bai erregea zein erreinua gaztetu ditzake eta osasuna eta zorientasuna ekarri. Thomas Maloryren *Le Morte D’Arthur*ren argi azaltzen da erreinua eta agintariaren arteko harreman hau:

Balyn saw the spere he gate hit in hy honed and turned to kynge Pellam and felde hym and smote hym passyngly sore with that spere, that kynge Pellam [felle] downe in a sowghe. And therewith the castell brake rooffe and wallis and felle downe to the erthe [...] and moste party of that castell was dede throrow the dolorous stroke. Ryght so lay kynge Pellam [...] sore wounded, and might never be hole tulle that Galaad the Hawte Prynce heled hym in the queste of the Sankgreal. (Malory, 1971: 53-4)

Adibide honek ondo azaltzen du motiboa zertan datzan bere jatorrizko erabileran. Sir Balinek (zaldun trebe eta gazteak) Pellam erregea zauritzen du eta zauri honek bai erregea zein lurraldea galzorira eramaten ditu. Galahad eta Grial Santua etortzen diren arte ez da ordena berrezartzen Pellam erregearen erreinuan. Baina, Roderick Usherrekin konparatzeko orduan, antzekotasunak badauden arren, ikusiko dugu Poeren lana beste norabide batean doala.

Istoria Roderick Usheren umetako lagun batekin hasten da, “a letter from him... out of an earnest desire to see me... with a view of attempting, by the cheerfulness of my society, some alleviation of his malady” (Poe, 1996: 318) jasotzen duenean. Roderickek, heroiak bezalaxe, narratzaileari dei egiten dio honek sendatu dezan (edo behintzat gaixotasuna arindu dezan) bere “mental disorder which oppressed him” (Poe, 1996: 318). Ez zaigu oraindik esaten zein gaixotasun mota duen Roderickek. Narratzaileak, ordea, aipatzen du: “the stem of the Usher race, all-time honored as it was, had put forth, at no period, any enduring branch... the entire family lay in the direct line of descent” (Poe, 1996: 318). Baliteke esaldi horrekin iradoki nahi izatea Usherrtarrenean intzestua gertatu izan dela. Paralelo bat egin daiteke era honetako sexu-ekintza baten (pentsatua zein ekintzetara eramana), arima “zauritzen” duen bekatu bat delako, eta “gauzak zauritzearen” artean, Errege Elbarrituaren kasuan gertatu bezala. Garrantzitsua da ulertzea ez dela zuzenean esaten Roderickek eta bere arreba Madelinek sexu-harremanak izan zituztenik edo nahi izan zituztenik; zalantza zantzuak testu osoan zehar dira ageriak. Izan ere, Rodericken ekintzak susmagarriak dira ikuspuntu honetatik begiratzuz gero. Bere “zauri” hori eta familia eta etxearen jabea dela kontutan hartuz gero, Roderick eta Errege Elbarriaren arteko antzekotasunak nabarmen agertzen zaizkigu.

Istorioak aurrera egin ahala, Poek gertaera gehiago aurkezten ditu, antzekotasun horiek sendotuz. Loomisek esan bezala, Errege Elbarriaren lurrak naturaz gaindiko eremuan daude. Agintariaren zauriak eragindako madarikazio baten pean daude –gizona eta lurraren arteko lotura honek eragiten du bataren ongizateak bestearenean eragina izatea–. Pellam zauritu eta gero, Sir Balinek gaztelua utzi eta honakoa jakiten du: “so he rode for the [...] and founde the peple dede sleyne on every side [...] for the dolorous stroke gaff unto Pellam thes three contryes ar destroyed” (Malory,

1971: 54).

Poeren egokitzapenean narratzaileak Usher sendia bizi den etxearen deskribapen luzea egiten du: “vacant eye-like windows [...] minute fungi overspread the whole exterior [...] no portion of the masonry had fallen; and there seemed to be [...] the crumbling condition of the individual stones” and running through it all, “a barely perceptible fissure [that] made its way down the wall [...] until it became lost in the sullen water” (Poe, 1996: 318-320). Narratzaileak etxe izugarri zahar bat aurkezten dio irakurleari. Badirudi estaltzen duten landareek eusten dutela; izan ere, gainbehera izugarrian dago eta ezinezkoa da bakarrik zutik mantentzea. Garrantzitsua da narratzaileak aipatzen duen pitzadura, etxea gurutzatzen duen hori. Rodericken gaixotasunaren ondorioak ikusten joango garen heinean, ikusiko dugu pitzadura honek nola bere “erreinua” ere hartzen duen. Silvermanek dio harri hauek, itxuran sendoak, benetan ustelak direla, belaunaldiz belaunaldi intzestua praktikatu izanaren ondorioz Ushertarrenean dagoen “expressions of deficiency”ak erakusten baitituzte (Silverman, 1993: 60-61). Onartzen badugu agintariak bere agintepean dagoen lurrarekiko naturaz gaindiko harremana duela, orduan etxearen egoera hau zeinu argi bat da, agerian uzten baitu Roderick zorigaiztokoa dela eta ondorioz bere patua iluna dela.

Poek harreman hau gehiago garatzen du: The Fall of the House of Usherren harreman sinbiotiko hau erabat kaltegarria da, lurraldearen egoerak eragina izan dezakeelako bere agintariarengan –eta ez bakarrik agintariaren egoerak lurraldearengan–. Roderickek erreferentzia zuzena egiten du: “the sentience of all vegetable things [...] connected (as previously suggested) with the gray stones of the home of his forefathers, fulfilled in the method of collocation of these stones” (Poe, 1996: 327). Aurrera jarraitzen du azalduz zein den harremana harri hauen artean eta “the many fungi spread over them [...] was to be seen [...] in the gradual yet certain condensation of an atmosphere” (Poe, 1996: 327-8). Roderickek sinisten du familiaren eta etxearen artean harremana dagoela. Gainera, bere ustetan etxea ere bizirik dago; horren erakusle argiak dira etxea inguratzen duen landaretza eta bere lurretan zabaltzen doan lainoa. Poek jabea eta bere lurren arteko muga lausoaren ideia indartzen du nekazariak narratzaileari esaten diotenean denborak “merge[d] the original title of the estate in the quaint and equivocal appellation of the “House of Usher” [...] which seemed to include [...] both the family and the family mansion” (Poe, 1996: 319). Etxea bizirik dago, eta Ushertarrekin duen lotura honen bidez baduela “terrible influence that has for centuries moulded the destinies of his family” (Poe, 1996: 328). Ushertarren “desbideratu ezineko oinordetzak” etxea zeharkatzen duen pitzadura eragin du; badirudi etxeak berak jabeei ordaindu arazten diela familiaren oinordetza trakestu izana.

Hain zuzen, Roderickek berak bere burua honelaxe aurkezten du: “suppositious force [...] in the mere form and substance of his family [...] had obtained over his spirit –an effect which the physique of the gray walls [...] had brought about upon the morale of his existence–” (Poe, 1996: 328).

Narratzailea Madelini labur-labur aurkezten zaio emakumea “hil” aurretik. “Tenderly beloved sister” dela esaten du eta bere “approaching dissolutiona” gaixotasun misterioitsu baten ondorio dela, “partially catelyptical character”a duena sintoma nagusi, eta horrek eragiten duela hilda dagoela ematen duen itxura (Poe, 1996: 323). Arratsaldean, “closing of the evening”, heltzen da narratzailea eta Madeline “succumbed to the power of the destroyer”, eta badirudi hil egin dela (Poe, 1996: 324). Roderickek dio gustatuko litzaiokeela Madelinen gorpua etxearen azpian dagoen kriptan gordetzea, lapurrengandik babesteko. Madelinen hiletan narratzaileak bi datu garrantzitsu ematen ditu: lehengoa da emakumearen aurpegi eta bularraren kolorea, zalantzan jartzen duena ea benetan hil ote den eta bigarrena da Madeline eta Roderick anai-arreba bikiak zirela.

Garrantzitsuak diren bi detaile dira. Lehenbizi, esan dugu dagoeneko Madelinek “hildako” baten itxura zuela eta erraza dela, beraz, okertu eta hilda dagoela uste izatea –aurrekoetan hori bera gertatu izan dela adierazten da–. Bigarren, Roderickek onartzen du “sympathies of a scarcely intelligible nature [that] had always existed between them” (Poe, 1996: 329). Bigarren puntua bereziki garrantzitsua da, ikusi dugun bezala, Roderick eta Ushertarren etxearen artean dagoen harremana maltzurra delako. Gure buruari galdetu arazten digu Madeline eta Roderickek harreman sinbiotikoren bat ere izan ote duten beraien artean, eta ondorioz, hiru entitateak (Roderickek, Madelinek eta etxeak) izate bateratu baten atal ote diren. Izan ere, Thomas Mabbottek honakoa aipatzen du: “The House of Usher has only one soul which has its abode in the mansion, and in the members of the family [...] since they are twins and childless, this soul is interdependent with them and the building [...] if one dies, all must perish together” (Mabbott, 2000: 394). Honek indartu besterik ez luke egingo agintaria eta bere jabetzaren artean lotura bat dagoela. Ez dugu ahaztu behar, hala ere, narratzaileak Madelinen egoera azaltzean adierazten duen lehen puntua. Bere osasun-egoera deskribatzen duenean irakurleak ulertzen du emakumea ez dagoela hilda eta bizirik ari direla ehorzten. Norberak bere buruari galdetu behar dio zein ote den Rodericken arrazoa Madeline ehorzteko beraien artean nolabaiteko harremana egon baldin bada.

Kenneth Silvermanek baieztatzen du Roderickek bere izatearen zati bat hil nahi duela Madeline garaiz kanpo ehorztearekin, eta bere arazoak “are only overcome by self-annihilation” (Silverman, 1991:

151). Gero, esaten du Roderickek ezingo duela arazo hau ekidin bere bikia bere izatearen zati delako, eta beraz, Madelinek eta berak partekatzen dituzten gauzak saihestezinak direla –“nothing stays buried” (Silverman, 1991: 150)–. Hau argi eta garbi geratzen da Madelinen ehorzketa eta gero Roderickek duen jarrerarengatik: dolu kanta tristeak abesten eta margotzen hasten da; barruko tristura hori arintzeko jardun artistiko anitzetan murgiltzen da. Nahiz eta eguneroko gauza ezagunak eginez bere pena arintzen saiatzen den, “his ordinary manner had vanished. His ordinary occupations were neglected or forgotten” (Silverman, 1991: 150). Argi dago ezin diola gertakari horri ihes egin, eta Roderickek ziur aski badaki hori bere sakon-sakonean. Silvermanek dioen bezala, “Madeline’s body was not properly disposed but kept in the house” (Silverman, 1991: 151). Roderickek dio hilobia lapurtuko ote duten beldur dela, baina suposatu daiteke Madelinen gorpua etxean gorde nahi izate horrek bi esanahi izan ditzakeela: “the past endures due to the characters’ enamorment with it” (Silverman, 1991: 150). Sentitzen duen maitasunak eragiten dio Rodericki Madeline gertu mantendu nahi izatea hilda badago ere. Ez du lurperatu nahi, eta honek berriro agerian uzten du bere “wound in the thighs”, izterretan duen zauria zein den –bere arrebarekiko duen lilurak berriz ere iradokitzen digu bien arteko harremana–. Arreba garaia baino lehenago ehortzi nahi izatea “probak estaltzeko” modu bat besterik ez da, inork jakin ez dezan Roderickek eta Madelinek harremana amaierara eraman dutela (edo hori gertatu ez dadin). Aurrerago narratzaileari onartzen dio Madelinen ahotsa ehortzi eta gero ere entzuten zuela, baina ez zela hitz egitera ausartzen (Poe, 1996: 334). Baina, Roderickek kezka hori benetan baldin bazuen bere arrebarekiko, zergatik onartzen du bizirik ehorztea etxeko kriptan? Intzestua gertatu dela iradokitzen duen beste zantzu bat da protagonistak elkarri lotutako bi gorputzak etxean mantendu nahi dituela. Orain arte beren izpirituek Ushertarren etxeko toki guztietan egin izan dutena fisikoki gertatu denaren adierazle da –hirurak fisikoki eta espiritualki lotuta baitaude–. Silvermanek honela adierazten du: “latent in the undercurrent of an apparent sexual incestuous wish is the wish for spiritual merger” (Silverman, 1993: 62). Istorioaren amaieran are argiago ikusten da.

Aurretik azaldu bezala, Errege Elbarriak bere aginte ahalmena berriro izateko eta osasuna eta zorientasuna bere erreinura berrekarri ahal izateko, lagunduko dion heroi bat aurkitu behar du. Poek narratzailea ematen dio Roderick Usherri; hala ere, hau ez da “Sir Galahad”en moduko pertsona bat. “Though the narrator strives to impress us with his altruism and therapeutic zeal, one suspects that he has responded to Roderick’s summons in order to gratify his personal quest” (Silverman, 1993: 55). Zergatik nahi duen narratzaileak Rodericki lagundu honakoa esatean azaleratzen da: “many years had elapsed since our last meeting [...] I knew little of my friend” (Poe, 1996: 318).

Esaten zaiguna da ezagutzen duela Ushertarren "peculiar sense of temperament [...] in many works of art, and manifest of late, in repeated deeds of munificent yet unobtrusive charity" (Poe, 1996: 318). Istorioko beste zenbait gertakariarekin egiten duen bezala, Poek ez du zuzenean esaten zein den narratzailearen benetako asmoa, baina nabarmena da beste interes batzuk ere badituela. Hala ere, honek ez du esan nahi narratzailea arrazoi pertsonalengatik soilik joaten dela laguntza ematera. Besterik gabe, Poek egiten duen bakarra da zaldun atsegin eskuzabalaren motiboa apur bat aldatu.

Narratzaileak Roderick lasaitu nahi duenez, bai bera zein protagonista nagusia arte mota desberdinak probatzen hasten dira. Badirudi dolu kantuek abestuz, gitarra joz eta margotzen Roderickek bere gaixotasunak eragiten dion kezka ahaztuko duela; baina ez da hala gertatzen, ez baitu bilatzen zuen sendabidea aurkitzen. Errege Elbarriaren istorioan beti azaltzen da beste norbait sendatzeko ahalmena duen horren ikono gisa, askotan Grial Santua. Grial hau erregeari ematen zaio eta agintaria eta bere lurak sendatzen dira. Rodericken kasuan, sendatzeko ahalmena duen objektu hori artea da. "The Haunted Place" olerkian Roderickek hirugarren estrofan deskibatzen du nolakoa izango ote zen Ushertarren Etxea egoera ideal batean: "Spirits moving musically [...] in his state of glory well befitting/ the ruler of the realm was seen" (Poe, 1996: 322). Rodericken irudi eraberritua ematen digu honek. Baina, olerkia ez da honela amaitzen, baizik eta: "evil things, in robes of sorrow/ assail[ing] the monarch's high estate" followed by his fall (Poe, 1996: 322). Izenik gabeko gauza maltzur honek erregea eta bere erreinuaren gainbehera eragiten du, "discordant melody" egoeran utzita; amaiera hori beste egile batzuek ekidingo zuten (Poe, 1996: 322). Oso maltzurra den zerbaitek lurraldea, erregea eta istorioa bide onetik eramango duen gauza bakarra –arte– hartu ditu.

Egongelan eserita, narratzaileak Rodericki "The Mad Trist" irakurtzen dio –"uncouth and unimaginative prolixity that could have little interest for the loft and spiritual identity of my friend" (Poe, 1996: 322) besterik ez dena–. Narratzaileak Rodericken arreta beste nonbaitera eraman nahi du, istorioa irakurtzeak aldi baterako sendatu dezan. Ez da benetako artelan bat eta ez dio inolako lasaitasunik ekarriko Rodericki. Poek ez du Roderick hori uzten, osatuko duen horren zain; modu harrigarri batean ekarriko dio sendagaia, Errege Elbarrituaren tradizioan ezagutzen ez den moduan.

Lasaitu ordez, narratzaileak istorioa irakurtzen jarraitzen duen heinean Roderick gero eta gehiago urduritzen da. Roderick konturatzen da Madeline bizirik atera dela hilobitik eta kriptatik ateratzen saiatzen ari zela. Gizonarengana heltzean esaten dio: "Madman! I tell you she now stands without the door!" (Poe, 1996:

335). Ematen zaigun ondorengo irudia Madeline Usherren odolarena da, jantzi zurian sakabanatuta, borroka latza egon denaren seinale (Poe, 1996: 335). Gero, Rodericken gainera erori eta, lurra jo baino lehen, biak hiltzen dira, bata bestearen gainean. Ezkontza-arropak odoletan eta gorputz bat bestearen gainean ezarrita, argi dago orain Roderick eta Madelinen arteko harremanean intzestua egon dela. “Madeline’s return from the walled off place [...] represents the return of Usher’s repressed desires and the granting of his forbidden wishes” (Silverman, 1993: 63). Heriotza eszena hau lotura sexual edo/eta espiritual baten isla den edo ez alde batera utzita, argi dago Madelinen azken jokabide honek “represents a destruction of the symbolic order and violation of social morality” (Silverman, 1993: 63). Gizarte ordena eta ordena espirituala, biak urratzen ditu ezkontza eta familia harreman hauek gainditzea onartzen dituen giroa da nagusi. Kanpoan dagoen ekaitzak, leihoetatik sartzen den haizeak eta etxearen aurka presioa egiten duten hodeiek, eraikinari arnasa hartzen utziko ez baliote bezala, Roderick eta Madelinek harremana mantendu dutela iradokitzen dute. Hirurak eroriko dira, ordena naturalaren aurka baitaude konektatuta bata bestearekin. David Grantzek gertakari hori honela lotzen du: “all elements come crashing inward, consummating yet another dance in a cycle of dances” (Grantz, 2001). Madeline eta Roderick amaieran elkartzeko direnean, heriotza-besarkada batean, Ushertarren etxea erortzen da, bi jabeak berak ere besarkatuko balitu bezala eta “the deep and dark tarn [...] which closed sullenly and silently over the fragments of the “House of Usher”era eramanez (Poe, 1996: 335).

Argi dago paralelismoak daudela “The House of Usher” eta Errege Elbarriaren gaiaren artean. Gaixotutako erregea gaixotutako lurraldean bizi da, eta sendagaia ekarriko dion norbaiten bisita jasotzen du. Amaieran egoera normaltzea lortzen du –Poeren istorioan espero ez dugun moduan gertatzen da hau–. Forma errespetatzen badu ere, motiboa aldatzen du Poek. Zauria konturatu gabe egin ordez, Roderickek “zauri bat” dauka “izterretan”. Erregina ederraren ordez, Rodericken bikotekidea bere arreba da, Madeline. Ez da jauntxoa eta lurraren arteko harremana argi ikusten; horren ordez, badirudi etxeak berezko jokabidea duela. Ondorioz, bertako nagusiek belaunaldiz belaunaldi egindako intzestuak etxea bera ere gaixotzen du. Bestalde, etxeak berak jabearen osasunean eragina dauka. Poeren heroia, narratzailea, modu altruistan agertzen da, baina ez da gai Rodericki behar duen sendabidea emateko –hori posible ote den ere zalantzan jartzekoa da–. Poek bere Errege Elbarriari, gorteari eta lurrei eskaintzen dien sendabide bakarra hauek zigortzea da. Momentu batean, lurrera erori eta desagertu egiten dira –Erdi Aroko istorio honen benetan aldrebestutako eta aldatutako ikuspuntua, beraz–.

Bibliografia

GRANTZ, David (2001): "A Fissure of Mind: The Primal Origin's of POE's Doppelganger as Reflected in Roderick Usher," *The POE Decoder Site*, 29 Jul. 2006, < <http://www.POEdecoder.com/essays/fissure/#works> >.

LOOMIS, Roger (1991): *The Grail: From Celtic Myth to Christian Symbol*, Princeton, Princeton UP.

MABBOTT, Thomas (2000): *Edgar Allan POE: Tales and Sketches 1831-1842*, Chicago, Illinois UP.

MALORY, Thomas (1971): *Le Morte D'Arthur*, Eugene Vinaver (ed.), Oxford, Oxford UP.

POE, Edgar Allan (1996): "The Fall of the House of Usher", Patrick F. Quinn and G.R. Thompson, *POE: POEtry, Tales, & Selected Essays*, New York, Library of America, 318-335.

SILVERMAN, Kenneth (1991): *Edgar A. POE: Mournful and Never-Ending Remembrance*, New York, Harper Collins.

SILVERMAN, Kenneth (1993): *New Essays on POE's Major Tales*, Cambridge, Cambridge UP.